

Kåre Bulie

Klasserommets fortellinger

Hva vi snakker om når vi snakker om krigen, 2021

Av Birgitte Sigmundstad

På Kunstnernes Hus Kino 1. og 5. desember

Lærere – og ungdomsskolelærere spesielt – hører til yrkesgruppene jeg har aller størst respekt for. Presset av styringsglade byråkrater og ledere på den ene siden og ambisiøse foreldre og barn på den andre holder de ufortrødent frem med sitt dannelsesoppdrag: å lære fremtidens yrkesaktive nordmenn opp i alt fra rettskriving til

det periodiske system. En navnløs representant for standen spiller hovedrollen i kunstneren Birgitte Sigmundstads (f. 1969) nye film *Hva vi snakker om når vi snakker om krigen*: en ung mann med briller, skjegg, markant sørvestlandsdialekt og forkjærlighet for svarte t-skjorter og sandaler med sokker i. Mannen er historielærer for en niendeklasse på Oslo-skolen Skullerud, i bydelen Østensjø. Skolens motto er «En skole for trivsel og læring», og i sitt forsøk på å forklare sine elever årsakene til og de avgjørende trekkene ved annen verdenskrig har pedagogen etter alt å dømme begge begrepene i bakhodet. Hvilken skole handlingen foregår på, har likevel ingen betydning: Klasserommet i Sigmundstads film representerer alle norske klasserom.

Kunstneren hverken synes eller høres i filmen. Kameraet hennes har imidlertid vært til stede i timevis, bokstavelig talt: Det observerer niendeklassingene fra de får høre om krigsutbruddet, til bombingene av Hiroshima introduseres (som læreren ikke rekker å snakke om – i filmen, i alle fall – fordi brannalarmen går). Deretter følger alvorets time og verkets finale: prøven i alt elevene er blitt fortalt om Quisling og kampen om tungtvannet, om Hitler og Holocaust. Den verden som åpenbarer seg gjennom vinduene, i kombinasjon med elevenes antrekk, antyder at Sigmundstad har fulgt ungdommene gjennom skiftende årstider. Sikkert er det imidlertid ikke: Alle arbeidets 77 minutter finner nemlig sted inne i et klasserom, om enn ikke alltid i det samme. Resten av skolen, og samfunnet rundt den, ser vi intet til fysisk – med unntak av et par bilder i korridoren utenfor det første klasserommet, som passende nok forestiller Winston Churchill og en soldat fra krigens dager. Noen garanti for at intet er iscenesatt, har vi ikke, men inntrykket filmen etterlater, er at Sigmundstad har optrådt i rollen som flue på veggen. De stadig skiftende delemnene i undervisningen gir arbeidet rytme: Svarte plakater med tematiske kapitteltitler forteller hva det skal handle om i denne timen, enten det er angrepet på Norge eller slaget ved Stalingrad.

Jeg så filmen på Kunstnernes Hus Kino nylig, men allerede i vår ble den vist på en utstilling på Atelier Nord. Ifølge teksten filmviteren Maria Fosheim Lund skrev til prosjektet den gang, «Historien med liten h. Krigen med liten k.», var filmen da plassert «i en installasjon med tydelig klasseromspreget». Lund føyer Sigmundstads arbeider inn i «[direct cinema](#)»-tradisjonen og påpeker at denne filmen er en av flere hvor hun tematiserer annen verdenskrig. Bare de seneste par årene har hun laget fire kortere filmer som behandler samme emne, og alle ble vist på Atelier Nord-utstillingen. En av dem ble dessuten stilt ut på årets Høstutstilling. På Atelier Nord ble *Hva vi snakker om når vi snakker om krigen* vist i en lengre versjon – på over to timer. At den fungerer godt i en tradisjonell kinosituasjon, er betegnende for Sigmundstads mangeårige veksling mellom kunst- og filminstitusjonen. Hennes interesse for læringsmiljøet leder tankene mine til [Ane Hjort Guttu](#), en annen pedagogikkinteressert filmkunstner i samme generasjon, som på lignende vis beveger seg mellom institusjonene. Sigmundstads essayinspirerte metode forsterker parallellen.

I tråd med den [Raymond Carver](#)-inspirerte tittelen handler altså det nye verket hennes om hvordan annen verdenskrig snakkes om i Norge over 70 år etter at den tok slutt – om formidlingen av den her og nå. Uten at det gjøres noe poeng av i filmen, knytter den an til en rekke aktuelle debatter: det hissige ordskiftet om Norges behandling av jødene som Marte Michelet har utløst, for eksempel, og uenigheten om landets forfattere og den såkalte Æresretten som forfattertrioen Tore Rem, Espen Søbye og Kjartan Fløgstad ga næring til med utgivelsen av *På æren løs*. Disse bøkene har demonstrert hvilken kraft verdenskrigens fortellinger stadig har, og hvor omstridt de fortsatt er. I klasserommet er det imidlertid periodens mest velkjente episoder som får dominere. Læreren må nøye seg med vendepunkter og særlig avgjørende øyeblikk, og dét later til å være mer enn nok for 15-åringene. De får da også stadig avveksling fra den tradisjonelle kateterundervisningen: Sigmundstads timeutvalg gir inntrykk av at denne læreren har over gjennomsnittet sterk tro på de levende bildenes pedagogiske kraft. Stadig griper han til filmen, enten det er til Steven Spielberg-klassikeren [Redd menig Ryan](#) (1998) eller til norske og britiske dokumentariske klipp. Det gjør i høy grad *Hva vi snakker om når vi snakker om krigen* til en metafilm: Sigmundstads levende bilder er slående rike på andre levende bilder.

Stadig følger vi elevenes blick og ser krigsfilm på tavla sammen med dem. Full tillit til bildene har læreren åpenbart likevel ikke: Han ser seg stadig nødt til å bryte inn med kommentarer for å være sikker på at alle får med seg det de skal, nå og da en tanke snusfornuftig. Ofte høres stemmer som tilhører personer som ikke samtidig opptrer på bildet – særlig lærerens. Vel så gjerne som Sigmundstad retter kameraet mot kateteret og læreren, retter hun det mot elevene. Minst like mye som en film om krig og pedagogikk er nemlig dette en film om å være ung skoleelev. I lange tagninger ser vi klassekollektivet og den karakteristiske blandingen som preger det: interesse og overraskelse på den ene siden, uro og søvnighet på den andre. Sigmundstad velger seg ikke ut én eller to som hun følger særlig, men flere ungdommer går igjen tilstrekkelig ofte til at man fester seg ved dem. Dynamikken i gruppa kommer godt frem: Noen opptrer som taletrengte duoer, andre holder på med sitt. En sjelden gang går Sigmundstad tett på den enkelte elevs ansikt og dveler ved det. Hvordan ungdommene selv reagerer på dette, vet jeg ikke, men for en voksen er det vanskelig ikke å la seg røre av de åpne, tillitsfulle uttrykkene. At elevene samtidig tygger tyggis og slenger kommentarer som – slik læreren ikke unnlater å påpeke – slett ikke alltid er like passende, særlig når han snakker om Holocaust, er som det skal være når man går i niende klasse.

Særlig på ett punkt overrasker Sigmundstads film meg: I dette klasserommet er digital teknologi knapt nærværende. En mobiltelefon ringer, og et og annet digitalt apparat er synlig på pultene. I hovedsak ser imidlertid skolesituasjonen på samtidens Skullerud ut omtrent akkurat som den gjorde da jeg gikk i niende klasse, og det var i 1990. Et stort skap tjener som lager. Bakerst har noen skrevet «Eureka». I et annet klasserom troner

et gammeldags verdenskart. Læreren skriver med kritt på tavla, og elevene rekker opp hånden. Prøven deles ut på ark, og ungdommene besvarer den på ark. Forskjellen fra min tid ligger snarere i elevsammensetningen: Der min ungdomsskoleklasse var nesten helt hvit, bærer denne klassen preg av det mangfoldet som kjennetegner Norge tre tiår senere. Dersom denne læreren er typisk, later dessuten levende bilder til å ha gått fra å være noe som var forbeholdt særlige anledninger, til å bli et avgjørende bidrag til historieundervisningen.

Sigmundstads hovedanliggende er etter alt å dømme å undersøke krigens plass og behandling i norsk skole: hvordan storsamfunnets og historiens dramatiske hendelser kommer til uttrykk i den utpreget hverdagslige, «lille» klassesituasjonen. Filmen tyder på at denne undervisningen er høyst påkrevd: Flere reaksjoner gir inntrykk av at elevenes kunnskapsnivå om noen av 1900-tallets mest kjente øyeblikk er overraskende lavt. For meg forblir likevel det Sigmundstad vil si om krigen og vår måte å forholde oss til den på i samtiden, noe uavklart. Med velvilje er det ikke vanskelig å tenke videre med de interessante momentene filmen byr på. I mine øyne virker *Hva vi snakker om når vi snakker om krigen* uansett sterkere som et mer generelt portrett av det å være ung i en skoleklasse akkurat nå. De både pussige og skarpe spørsmålene; den plutselige opprørtheten og iveren; blandingen av sårbarhet og selvsikkerhet: Alt dette trer frem for meg i møte med elevene Sigmundstad har fulgt. Sans for humor har arbeidet hennes også: Stadig måtte både jeg og mine medgjester i kinosalen humre. Følelsenes – og situasjonens – gjenkjennelighet gjør det til et verk mange burde kunne ha glede av. Også portrettet av den omsorgsfulle læreren som på den annen side ikke er redd for å snakke rett fra leveren, skaper identifikasjon. Bildet av ham forteller like mye om yrkesgruppens generelle vilkår – dårlig tid og snakkesalige elever inkludert – som om hvordan man bør undervise i annen verdenskrig. Ungdomsskolen, som han representerer, er trolig den delen av utdanningssystemet som har dårligst renommé. Blant kvalitetene til *Hva vi snakker om når vi snakker om krigen* er at jeg sitter igjen med en følelse av at niende klasse på alle måter er bedre enn sitt rykte.

Publisert 2. desember, 2021

Norsk film | Filmkritikk | Billedkunst